

Familie O L D E N: een zoektocht naar hun afkomst

Voor het eerst in de geschiedenis duikt er in 1651 een voorzaat op van onze (schoon-)moeder Maartje (Maud) Krabbendam-OLDEN (zie foto uit 1947): ene Jan den/ten Olden, en wel in het Gelderse dorp Geesteren (bij Borculo).

Op een lijst van kerklidmaten te Geesteren in 1651 prijkt de naam van “Jan den Olden ende vrou”.ⁱ Zij zijn dan dus belijdend lid van de toen zogeheten Nederduitse Gereformeerde kerk in dit dorp, anders gezegd: avondmaalsganger of communicant.

Waarschijnlijk zijn ze even tevoren getrouwd, want ze laten in 1653 hun (eerste) zoon Harmen dopen. Op de tweede bladzijde van de lijst treffen we nog twee Oldens aan: “Geertjen en Engele Ollen” met de notitie “j.d.”. Dit betekent: jonge dochter, oftewel: ongehuwd. Destijds werd deze afkorting gebruikt voor ieder die ongehuwd bleef, zodat het niet op een jonge leeftijd hoeft te slaan.

Hendrik Jan Bos heeft in 1995 een bewonderenswaardig generatieboek van de Oldens samengesteld: *Familie OLDEN van Geesteren en Harfsen 1651 naar 1995*. Hij trekt uit de afkorting j.d. de conclusie dat het om jonge meisjes gaat en dat ze tot het gezin van Jan behoren. Ze zijn ongetwijfeld familie van Jan, want dezelfde voornamen treffen we vaak bij de Oldens. Straks komen we hier op terug om zijn overzicht aan te vullen.

Gezin in Geesteren?

De samenstelling van de lidmatenlijst vertelt ons iets meer over de eerste Oldens. Eerst gaan we na wie de lijst samenstelde en waarom?

De bewaard gebleven registratie van kerklidmaten is de eerste die na de Reformatie van 1616 in Geesteren is opgemaakt in 1651 door de predikant, ds Georgius Wilhelmus Stoeverius. De vorige, ds Rutger ab Eijbergen, is na oktober 1649 overleden, zo lezen we in de notulen van de classis Zutphen (april 1650).ⁱⁱ Geesteren valt namelijk onder die classis. In de aprilvergadering vraagt de regerend jonker van Geesteren, Reinier van Duythe, “genaamd Buth tot Mensinck” (wonend op de havezate Mensinck bij Geesteren die uit 1378 stamt) de zorg voor de weduwe van ds Eijbergen voort te zetten en een ander te beroepen. Daar voldoet de kerkenraad graag aan. Stoeverius presenteert zich al op diezelfde vergadering. Zijn aanstelling duurt een tijdje, omdat graaf Otto van Styrum, heer van Borculo, er zijn goedkeuring aan moet hechten. In 1652 wordt ds Stoeverius binnen de classis Zutphen welkom geheten en aangenomen. De predikant heeft dus in 1651 de tijd om zich met het opsporen van alle gemeenteleden bezig te houden.

De lijst die hij opstelt, bevat de namen van wie hij er tot 1651 “gevonden ende aengenomen” heeft. Met andere woorden, hij somt op wie hij er als communicant aantreft en wie hij er als zodanig in 1651 aanneemt op grond van zijn of haar geloofsbelijdenis.

Hij begint zijn opsomming met jonker Reinier van Duythe, diens vrouw “Juffrouw Catharina” (= jonkvrouw), Josina van Duythe en Gerlerich Christopher Both (Buth). Voorts noemt hij Jan ten Passe ‘ende vrou’, Teunis ten Passe ‘ende vrou’, ‘de Olde en de jonge Goosen Mulderinck ende Gripte en Wolther Mulderinck’. Ook zij zullen tot de notabelen van het dorp hebben behoord. Later treden er familieleden Ten Passe als getuige op bij de doop van een kind van Jan ten Olde, zodat we mogen aannemen dat Jan met deze familie vertrouwd raakte.

De predikant zet familieleden steeds bij elkaar. Dat is wel zo logisch, want hij gaat letterlijk de boer op en de huizen langs om te zien en te noteren wie er kerkleden zijn. Deze manier van registreren spitst onze aandacht voor de vraag, hoe en bij wie hij Jan en zijn ‘vrou’ neerzet. Dit geldt ook voor de beide ‘jonge’ dames Olden.

Het zal geen willekeur zijn dat de predikant Jasper Hagens ‘en vrou’, Stephen Hagens ‘en vrou’ noemt en vervolgens ‘Jan den Olden en vrou’. Er zal een verband bestaan tussen de familie Hagens en Jan ten Olde. In een andere interessante bron lezen we dat de families Hagens naast elkaar wonen en wel aan de Steenstraat te Geesteren.

In diezelfde tijd geven de Staten van Gelderland de graaf van Zutphen namelijk opdracht om voor het eerst en op systematische wijze het onroerend goed van alle eigenaren en pachters in kaart te brengen. Dit om de belastingheffing (verponding) te regelen. De Tachtigjarige Oorlog heeft veel schade berokkend, zodat het gewest en de edelen geld nodig hebben voor de opbouw van de samenleving. De graaf van Zutphen benoemt per dorp en per buurtschap enkele heren die deze registratie uitvoeren. Zij gaan in 1649 aan de slag en ze komen in 1651 met hun rapport terug bij de graaf, die alle gegevens naloopt. Na zijn goedkeuring wordt de belastingheffing doorgevoerd.

Eigenaar of pachter?

Van alle buurtschappen is de registratie bewaard gebleven,ⁱⁱⁱ zodat we aan de hand daarvan alle eigenaars en pachters van huizen, hofsteden, bouw- en weilanden kunnen natrekken, zo van de bewoners van de Steenstraat te Geesteren. De straat is kennelijk al vroeg verhard en gezien de geregistreerde gegevens behoorden de bewoners niet tot de grootgrondbezitters, maar tot de middenstanders of ambachtslieden.^{iv}

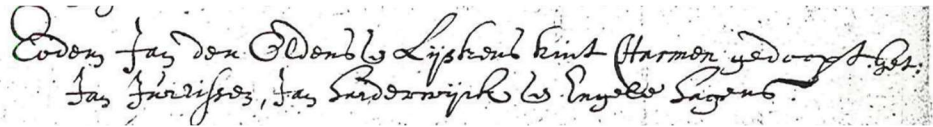
Opvallend is, dat Jan Olden niet in de belastingregistratie voorkomt. Hij is dus geen eigenaar of pachter van een boerderij of huis. Wel maakt de verpondingslijst duidelijk, dat Jasper en Stephen Hagens elkaars burens zijn. Alleen de ‘pastor’ van Eibergen bezit een hof en huis tussen de beide families in. De kerkelijke registratielijst van ds Stoeversius brengt ons samen met de verpondingslijst tot de conclusie, dat Jan den Olden niet alleen bij de families Hagens hoorde, maar waarschijnlijk bij hen inwoonde. Dit zien we straks terug in de gegevens over de werkzaamheden van Jan den Olden.

De plaatsing van Geertje en Engele Olden op de lidmatenlijst betekent, dat zij waarschijnlijk behoorden bij, of in dienst waren van Eische Bob Gerrits wiens naam de predikant opschrijft vóór hij de namen van de beide dames Geertje en Engele Olden noteert. Het feit dat hij ze niet samen met “Jan Olden ende vrou” opschrijft, betekent dat ze apart van het gezin van Jan en zijn vrouw in Geesteren wonen en niet bij zijn gezin behoren.

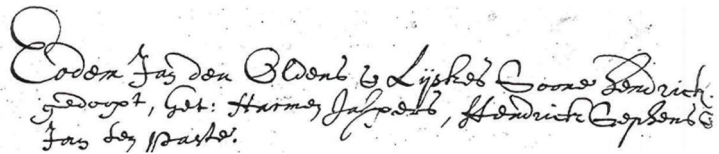
Een heus gezin

Na 1651 zien we Jan 'ende vrou' kinderen ten doop houden. Dan horen we tegelijk hoe de vrouw van Jan heet, althans haar voornaam wordt in de doopboeken opgeschreven, en wel als Lijsken of Lisebith. De heer Bos vermoedt dat zij uit Winterswijk afkomstig is. Daar treffen we inderdaad vaak de naam Lijsken of Lisebit aan. Ook het feit dat drie dochters van Jan en Lijsebit met iemand uit Winterswijk trouwen, wijst op een connectie van het gezin Olden met dit niet al te ver weg gelegen dorp.

Op 11 april 1653 laten 'Jan den Olden ende Lijsken' zoon Harmen

te Geesteren dopen met Jan Jurrissen, Jan Harderwijck en Engele Hagens als getuigen. Op 6 juli 1656 staan ze met zoon Hendrick bij de doopvont.

In 1657 volgt dochter Geertruijd. Zoon Berent wordt op 29 augustus

1658 te Winterswijk gedoopt, dochter Engele op 15 januari 1660 weer te Geesteren, evenals dochter Marija op 2 februari 1662 en dochter Geertrui op 24 februari 1665. Dochter Anneken wordt waarschijnlijk in 1670 geboren en zoon Philips Olden in 1675. In 1690 horen we van nog een dochter Wilmken 'Ten Oelden' die op 18 mei getuige is van de doop van Lisebeth, dochter van Everdt Woestman en Marija 'Ten Oelden' te Winterswijk. In 1681 krijgt Jan een heuse naamgenoot. Dan laat zijn zoon Harmen zoon Jan dopen op 20 november. Zodoende dienen volgende generaties zich aan. Ze verspreiden zich over naburige dorpen. Kleinzoon Jan Olden laat zijn kind Harm dopen in Gelselaer op 23 mei 1723. Daar zal hij zich hebben gevestigd.

Doopgetuigen

Gaan we na wie de getuigen zijn bij de doop van Jans kinderen, dan treffen we personen aan die ook aan de Steenstraat wonen. Behalve Jasper en Steven Hagens zijn dat Albert Smits en Jan ten Pasten. Omgekeerd treden Jan noch Lijsken als getuigen op bij kinderen van deze of andere families. Kennelijk zijn ze nog niet zo bevriend met de inwoners van Geesteren. Dit past in het beeld dat we van ze hebben: ze zijn niet in Geesteren geboren en getogen, maar als jong getrouwd echtpaar vestigen ze zich van elders in dit dorp.

Later is er wel erkenning over en weer. In 1676 lezen we voor het eerst over "Jan ten Oolde" als getuige, namelijk bij de doop van Gerrit, de zoon van Jan ter Weeme en Engele Hagens. In 1691 wordt zoon Harmen, sinds 1678 belijdend kerklid, diaken in plaats van Engbert toe Warninckhoff. Hij dient de termijn van twee jaar uit en is waarschijnlijk 'binnendiaken': de diaken die in het dorp woont moet de diaconale boekhouding verzorgen. Kennelijk is het gezin van Jan Olden dan sociaal geheel in Geesteren geaccepteerd.

Jan maakt het huwelijk van Marija op 18 mei 1690 nog mee als getuige. Maar wanneer dochter Anneken met Jan Alberts te Geesteren op 7 december 1690 trouwt, lezen we in de boeken dat Anneken jongedochter is van "wijlen Jan Olden". Jan Olden is dus tussen mei en december 1690 te Geesteren overleden. Zijn vrouw Lijsken zal eerder gestorven zijn. Ook leerde Jan in 1690 schoondochter Janneken (ook Anneken) Janssen Harderwijck uit Amsterdam kennen. Zij is vermoedelijk als wees uitbesteed aan een familie in Geesteren. Op 24 juni 1690 levert ze

haar attestatie te Geesteren in “van Amsterdam”.^v Zo komt Philips den Olden met haar in contact. Hij trouwt met haar op 20 augustus 1693.

Door haar vaders overlijden is Janneken weeskind geworden. Dan vertrouwt moeder Magteltje Janse haar toe aan de Amsterdamse weesmeesters. Die hadden kennelijk de Achterhoek in beeld om er hun wezen, zoals Janneken, uit te besteden. Want dit gebeurt 100 jaar later ook, zoals we straks zullen zien. Wanneer moeder Magteltje Janssen in Amsterdam overlijdt, treedt Philips den Olden op voor zijn vrouw. Haar moeder had op 31 december 1737 haar testament opgemaakt. Dit wordt nu ten overstaan van notaris Benjamin Phaff ten uitvoer gebracht op 19 december 1741. De broer van Janneken, Jan Harderwijck, is ook aanwezig, zodat de erfenis kan worden verdeeld. Na aftrek van schulden en kosten blijft er fl. 264 over.^{vi} Anders gezegd, er werd heel wat afgereisd en de Achterhoek was voor Amsterdammers geen onbekende regio. Gezien het feit dat we van Jan den Olden en zijn gezin geen enkele melding vinden in de boeken van de schout en schepenen te Geesteren, Lochem of Zutphen, mogen we aannemen dat zij allen een fatsoenlijk leven hebben geleid. Het zou trouwens wel leuk geweest zijn als ze om een of andere reden een simpele boete hadden gekregen. Dan was dat ook een gegeven geweest om hun bestaan in de boeken bevestigd te zien.

Kortom, het gezin van ‘Jan ende vrou’ is behoorlijk uitgegroeid en een respectabele familie geworden in Geesteren en omstreken.

Naam en afkomst

Zijn de vroegst bekende Oldens geboren en getogen in Geesteren? Waarschijnlijk niet. Hun naam zegt er iets over. In zijn generatieboek verklaart Hendrik Jan Bos in 1995, dat de naam Olden zal zijn ontstaan uit de onderscheiding: de oudere en de jongere. Olden zou dan komen van ‘oude’. Zo’n onderscheiding heeft echter pas zin als er ook van een jongere Jan sprake zou zijn, maar zo iemand is in Jans gezin nog in geen velden of wegen te bespeuren. Bovendien, zodra de predikant in zijn lijst dit onderscheid gebruikt, plaatst hij de toevoeging steeds vóór – niet achter – de naam van de persoon, zo: de ‘Olde en de jonge Goosen Mulderinck’ (zie hierboven). Een andere uitleg lijkt me daarom beter.

De naam ‘Olden’ is waarschijnlijk een lokale aanduiding. Want in de doop- en trouwboeken lezen we vaak “den” of “ten” Olden. Bovendien wordt de naam verschillend gespeld (waarom wij het ook verschillend schrijven), en wel als Oolden, Ooelden en Oolde. Dit herinnert aan de buurtschap Oolde bij het Gelderse dorp Laren. Dit buurtschap is genoemd naar de oude havezathe Oolde, of misschien omgekeerd: de havezathe is naar de buurtschap genoemd.

Daar komt bij dat juist in de Winterswijkse doop- en trouwboeken de naam Olden vaker als Ooelde of Oolden wordt geschreven dan in die van Geesteren waar meestal Olden of Oolden staat. Dit brengt ons op de gedachte dat ook Jan uit Winterswijk komt, dat hij als jonge knecht in de buurtschap Oolde ging werken en daardoor bekend werd als Jan te Oolde. In de Achterhoek komen we veel namen tegen met het voorzetsel ‘ten’ of ‘den’, dat naar iemands plaats van afkomst verwijst.

Overigens werd er in de Achterhoek minder waarde aan de achternaam gehecht. Vóór alles was de voornaam van belang. Zelfs geldt, dat zodra het adres veranderde bijvoorbeeld door een verhuizing, de achternaam van zo iemand ook nogal eens veranderde.^{vii} Daaraan kon je zien waar iemand woonde.

Jans afkomst uit Winterswijk kan voorts verklaren waarom hij er met zijn gezin enkele jaren ging wonen en er zijn zoon Berend liet dopen in 1658. Juist in die jaren speelde de politieke onvrede van de bisschop van Munster opnieuw op. Hij legde zich niet neer bij het feit dat Borculo en omgeving in Nederlandse handen kwam. In 1666 wordt hij gedwongen dat te erkennen, maar zijn beroemde inval in 1672 (tot aan Groningen!) bewijst, dat hij bleef azen op de Achterhoek. Dit zonder Winterswijk, dat niet eerder onder zijn gezag viel. Daarom zal Jan zich er toen veiliger hebben gevoeld. Dit beeld van Jans afkomst spoort bovendien met zijn levensomstandigheden. Want wat deed hij voor de kost?

Leven en werken

In de tijd van Jan te Oolde werd de Gelderse samenleving geheel door de edelen beheerst. Zij waren oorspronkelijk vrije grootgrondbezitters die een kasteel of een havezathe stichtten op hun – vaak geleend - gebied. Een kasteel had veelal een militaire functie ter bescherming van de edelen en de hun onderhorige bevolking, terwijl een havezathe een centraal ingericht landbouwbedrijf was dat meerdere boerderijen of hofsteden kon omvatten. De opbrengsten ervan moest de edelen aanzien en eer verschaffen. Van deze 36 Gelderse havezathen uit de zeventiende eeuw heeft twee-derde de eeuwen overleefd.^{viii}

De havezathe te Oolde was het bezit van Gijsbert van Keppel sinds 1367, die ten minste drie onderhorige boerderijen of hofsteden omvatte. De havezathe werd uitgebouwd door Derck van Keppel in 1545. In 1653 werd (Oud-)Oolde een leen. Van het gebouw was toen al weinig meer over dan een gracht. Goossen van Keppel bouwde in 1662 bij dit Oud-Oolde een nieuw huis. Dit kreeg naam als Nienhuys of Nieuw-Oolde. Het stamslot van de Van Keppels was het bij Laren gelegen kasteel Verwolde (nu een museum), dat in 1179 door Wolter van Keppel is gesticht.^{ix} In de tijd van Jan te Oolde strekte zich het bezit van de Van Keppels uit tot de havezathen Oolde, Ampsen, Cluse, 't Velde, Voorst en Cannenborch. De laatste heer 'Van Keppel tot Oolde' stierf er in 1819.

Bij Geesteren bevindt zich de havezathe Mensinck waar de heer Georg van Duythe in 1591 de scepter zwaaide en de eerdergenoemde Reynier van Duythe in 1650. Deze Duythes lagen vaak in de clinch met de heren van Borculo dat zich kerkelijk als een zelfstandige heerlijkheid van Geesteren afscheidde in 1509.^x De voort-durende verwickelingen tussen de heren van Borculo en van Verwolde zal Jan te Oolde voor een belangrijk deel hebben meegemaakt. Hij leefde immers te midden van de toenmalige maatschappelijke ontwikkelingen.

De edelen bedienden zich van de boerenbevolking die zo mogelijk een huis of hofstede en land van de edelen pachtten voor eigen levensonderhoud. Deze hofsteden waren meestal zelfvoorzienend. Veelal woonde er meer dan één gezin op een boerderij. Men bezat vaak twee schapen, een enkele koe en kippen. Op het land werd vlas verbouwd dat men na de oogst zelf verwerkte voor de kleding van de eigen familie. Bleef er wat over, dan kon men het textiel in Lochem of Zutphen kwijt, of aan een opkoper die langs kwam.

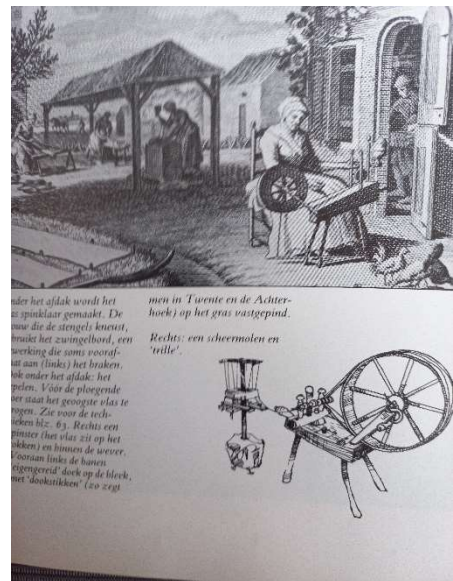
Elk huis of boerderij beschikte over een weef- en spinkamer. Meisjes en vrouwen verwerkten de wol van de schapen aan het spinnenwiel en maakten er kousen en sokken van. Mannen zaten aan het weefgetouw in de wintermaanden. Zij verhuurden zich vaak als linnenwevers en namen dan hun intrek op de boerderij waar ze werden ingehuurd. Bij de ritmische kadans van spinnenwiel en weefgetouw hield men elkaar op de hoogte van de overleveringsverhalen en politieke gebeurtenissen.^{xi}

Waarschijnlijk werd Jan te Oolde als zodanig al geknecht op de havezathe van Oolde of een van de boerderijen. Na zijn huwelijk met Lijsken vond hij werk te Geesteren en liet hij zich waarschijnlijk inhuren door de familie Hagens. Want gaan we na wie er bij de doop van hun kinderen als getuigen optrad, dan komen we nogal eens leden van deze familie tegen. Dit maakt het aannemelijk om ervan uit te gaan dat ze door de Hagens te Geesteren in huis werden genomen om in de zomer te helpen het land te bewerken en om 's winters het geogste vlas tot linnen te verwerken. Daarvoor hadden ze zelf geen hofstede of land nodig. Bovendien vergde linnen-weven ook veel hulp. Zo moest men zo'n 1000 draden per dag spannen voor het fabriceren van de rokkenstof. Daar had de wever met zijn hulp echt een hele dag werk aan.^{xii} Als linnenwever kon Jan te Oolde bovendien gemakkelijk een tijdje verhuizen naar Winterswijk om daar het weefgetouw te bedienen van wie hem inhuurde. Het was een ambacht dat traditiegetrouw generaties lang van vader op zoon werd doorgegeven.

De huwelijksakte van achterkleinzoon Jan Engbert Olden, in 1789 onthult dat hij linnenwever is. Zijn bruid, Garritjen Pekkeriet, woont bij haar familie op de hofstede Pekkeriet in Harfsen. Na de huwelijksvoltrekking trekt Jan Engbert bij haar in. Met de boerderij houdt hij zich niet erg bezig, want hij wijdt alle aandacht aan zijn vak: linnen weven. Ook zijn vader Jan is linnenwever en Jan Engberts zoons, Harmen en Hendrick, pakken dit handwerk evenzeer op, zodat de Oldens jarenlang met dit ambacht vertrouwd blijven! Daarom vermoeden we, dat ook Jan te Oolde dit beoefende en zodoende met Lijskens bij de familie Hagens zijn intrek nam.

Gezien het feit dat de generaties samenwoonden op de boerderij en veel kleren nodig hadden, moest er veel spin- en weefwerk worden verricht. Volgens de traditie moest het linnengoed vóór Pasen klaar zijn, zodat men in april op z'n 'Paasbest' voor de dag kon komen.

Behalve dat de edelen knechten en bedienden haalden uit de boerenbevolking, trokken ze ook weeskinderen als arbeiders aan, bijvoorbeeld uit het Amsterdamse weeshuis. Dit zagen we al bij Philips den Olden. Het overkomt ook de 17-jarige Amsterdamse Sara IJpenburg. Zij wordt in Zutphen uitbesteed in 1811. Hendrick Olden, de zoon van Jan Engbert Olden, leert haar kennen. In 1815 raakt ze van hem in verwachting. De 22-jarige Hendrick Olden trouwt haar in augustus 1816 en erkent tegelijk zoon Hendrick die in Amsterdam geboren is. Deze wordt de stamvader van de Hollandse Olden-tak. Na zijn jeugd op de boerderij Pekkeriet gaat hij bij de douane in Brabant werken. Daar trouwt hij en ziet zijn zoon Willem Hendrik het levenslicht in

onder het aldak wordt het
spinklaar gemaakt. De
nuu die de stengels knust,
brake het zwengelbord, een
werking die soms voort-
uit aan (links) het braken,
tek onder het aldak: het
spelen. Vóór de ploegende
op naar het geogste vlas te
roegen. Zie voor de tech-
nien blz. 63. Rechts een
spinnet (het vlas zit op het
spinnet) en links de wever.
Eenzaam links de haren
opgevoerd, dock op de bleek,
met 'denkenikken' (zo zegt

Ginneken-Bavel. Die treedt in de voetsporen van zijn vader en wordt in 1878 veldwachter te Noordeloos tot hij als rijksveldwachter te Rotterdam wordt benoemd in 1892. Zoon Hendrik wordt te Noordeloos geboren en gaat in Rotterdam werken als kantoormedewerker van het beroemde handelshuis en rederij Hoboken (zie foto uit 1905), vader van eerdergenoemde Maartje (Krabbendam-)Olden.

In de tijd van Jan Engbert Olden rijzen de textielabriekjes als paddenstoelen uit de grond door de uitvinding en toepassing van de snelspoel, onder andere te Geesteren. Die huisnijverheid werd ook daar dus veel beoefend en leidde tot de bekende negentiende-eeuwse textielindustrie in Twente en de Achterhoek. Jan te Oolde zal in 1650 aan de wieg daarvan hebben gestaan!

Leendert J. Joosse, 25 mei 2024.

ⁱ Gelders Archief Arnhem(GAA) toegangsnummer (Tg) 0005 inventarisnummer 336 (scan 3).

ⁱⁱ Erfgoedcentrum Zutphen (ECZ), toegangsnummer (Tg) 0283 inv. nr 1, classisacta 23-26 april 1650 (scan 187).

ⁱⁱⁱ GAA Tg 0005 inv. nr 383.

^{iv} J.M. Alma, *Geesteren 1000*, Borculo 1988, 5v.

^v ECZ Tg 0176 inv. nr 339.1, 24 juni 1690.

^{vi} Stadsarchief A'dam Tg 5075 inv. nr 10221.

^{vii} Alma, *Geesteren 1000*, 24.

^{viii} J. Harenberg, *Eens bolwerk van de adel. Kastelen en landhuizen in de Achterhoek en Liemers*, Leiden 1999, 4v.

^{ix} Harenberg, *Kastelen*, 10; H.W. Heuvel, *Geschiedenis van het land van Berkel en Schipbeek*, Lochem 1903, 60-62, 152, 330v.

^x Heuvel, *Geschiedenis*, 332v.

^{xi} A. Buter, *De kadans van de getouwen. Heren en knechten in de Nederlandse textiel*, Amsterdam 2000, 63-67.

^{xii} Alma, *Geesteren 1000*, 61.